

Vi och våra grannar

Stockholmarnas förhållningssätt och kunskap
om de baltiska staterna, Polen och Ryssland

Attitydundersökning 2001 inom Kompetenslyft Öst

LÄNSSTYRELSEN I
STOCKHOLMS LÄN

Regionplane- och trafikkontoret

Södertörns högskola University College

Södertörns högskola has some 650 employees, of whom two thirds are teachers/researchers. About 80 per cent of the teachers hold doctorates, and 23 per cent hold the rank of associate professor. In September 2002 the university college had 29 full professors (eleven in the humanities, ten in natural science, eight in social science) and 150 doctoral students.

Two main profiles

- Humanities and social science, with great breadth and a special interest in Eastern and Central European issues. Other profiles are labour market studies, contemporary history, urban research, coastal zone research, banking and finance, as well as entrepreneurship.
- Natural science, where we specialise in biology, molecular life sciences and the environment.

Undergraduate education

Södertörns högskola offers 26 programmes. The number of self-contained courses is more than 110, of which 37 are in natural science disciplines.

Research and post-graduate education

Nearly 50 per cent of the university college's budget in 2001 went towards research and post-graduate education.

Baltic Projects. About 300 of the university college's teachers/researchers work in the humanities or social sciences (spring 2002). Most of their projects are financed by the Baltic Sea Region Foundation. The main thrust is studies of society, history and culture in the Baltic Sea region and Eastern Europe. Most of the research teams have a multidisciplinary structure.

BEEGS. In 2000, the Baltic and East European Graduate School (BEEGS) began its operations. When its expansion is completed, it will have about 80 doctoral students. The graduate school focuses on Baltic Sea regional and East European studies.

Natural Science. In all, some 60 researchers are engaged in about 30 natural science research projects at Södertörns högskola.

Vi och våra grannar

- stockholmarnas förhållningssätt och kunskap om de baltiska staterna, Polen och Ryssland

Attitydundersökning 2001 inom KOMPETENSLYFT ÖST

Förord

Under våren 2001 vände sig Länsstyrelsen i Stockholms län, genom utbildningsdirektör Tomas Stavbom, till Södertörns högskola för genomförande av en undersökning beträffande stockholmarnas attityder rörande länderna i Östersjöregionens sydöstra del, närmare bestämt de tre baltiska staterna Estland, Lettland och Litauen samt Polen och Ryssland.

Undersökningen syftade till att ta fram underlag för att senare utvärdera effekter av en satsning på planerat kompetenslyft i Stockholmsregionen. Undersökningen, som utformades som en enkätundersökning till ett urval av personer i regionen, med en viss tyngdpunkt på ungdomsgrupperna samt en intervjuundersökning riktad till företag, planerades i samråd med uppdragsgivaren för att på bästa sätt ta fram underlag som motsvarar kompetenssatsningens mål.

Den databas som skapats genom undersökningen ger underlag för en mångfald av analyser, vilka kan bli aktuella i senare steg i utvärderingen. I föreliggande rapport sammanfattas och diskuteras valda delar av resultaten. Undersökningen som letts av Elfar Loftsson vid avdelningen för statsvetenskap, Södertörns högskola, har genomförts av tre projektanslutna forskare, Anders Nordén, Mikael Blomdahl, samt Daniel Castillo.

Huddinge, april 2002

Elfar Loftsson
projektledare

Innehåll

Förord	2
Tabellförteckning	4
1. Inledning	5
2. Projektets bakgrund och övergripande mål	5
4. Urvalets representativitet	12
5. Stockholmarnas syn på och bedömning av grannländerna i öster	14
5.1. Attityder gentemot östländerna	14
5.2. Vilka företeelser förknippas med respektive land?	16
5.3. Hur bedömer respondenterna olika samhällsområden i jämförelse med Sverige?	19
5.4. Erfarenheter av östländerna	21
5.5. Kunskaper om östländerna	22
6. Företagen och deras relation till grannländerna i öster	24
6.1. Vilka erfarenheter har företag av affärer i Östersjöregionen?	24
6.2. Egna företagares förhållningssätt till östländerna	25
8. Litteratur	31

Tabellförteckning

Tabell 4.1.....	13
Andel invånare Stockholms län (16 till 64 år) med grundskole-, gymnasie- och eftergymnasial utbildning, samt utbildning bland respondenterna i undersökningen (17-75 år) (%).....	13
Tabell 5.1.....	15
Andel respondenter fördelat efter inkomst- utbildning och kön som instämmer helt i påståendena (%) .	15
Tabell 5.2.....	17
De fyra vanligaste förekommande positiva-, neutrala- och negativa begreppen som förknippas med Ryssland, Polen, Estland, Lettland och Litauen (%).....	17
Tabell 5.3.....	18
Andel positiva, neutrala och negativa begrepp som förknippas med Estland fördelat efter ålder, inkomst, utbildning och kön (%).....	18
Tabell 5.4.....	19
Andel positiva, neutrala och negativa begrepp i procent som förknippas med Ryssland efter ålder, inkomst, utbildning och kön (%).....	19
Tabell 5.5.....	19
Respondenternas bedömning av utbildningssystem, sjukvård/välfärd, demokratisk utveckling, miljö och ekonomisk utveckling i Estland, Lettland, Litauen, Polen och Ryssland i förhållande till Sverige (%).....	19
Tabell 5.6.....	21
Andel respondenter som har erfarenheter av Ryssland, Polen, Estland, Litauen och Lettland genom turism, arbete, utbildning, släkt/vänner respektive inte har någon erfarenhet alls (%).....	21
Tabell 6.1.....	27
Andel egna företagare och anställda som anser utbildningssystemets kvalitet, demokratisk samhällsutveckling samt ekonomisk utveckling i Estland, Lettland, Litauen, Polen och Ryssland vara likvärdig eller bättre än i Sverige (%).....	27

1. Inledning

Denna rapport grundas på en undersökning som företagits vid avdelningen för statsvetenskap, Södertörns högskola. Undersökningen är gjord på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholms län som en del i det s.k. Kompetenslyft Öst (KLÖS). Projektet har bland annat till uppgift att förstärka Stockholms position som en framtida mötesplats i Östersjöregionen samt att väcka intresse bland länets invånare för våra grannländer, Estland, Lettland, Litauen, Polen och Ryssland.¹ Syftet med den undersökning som här föreligger är att kartlägga de attityder, förväntningar och kunskap som medborgarna i Stockholms län besitter beträffande grannländerna i öster. Ambitionen är att ta fram material som kan tjäna som underlag för studier av effekterna av satsningen Kompetenslyft Öst. Några centrala resultat av undersökningen läggs fram i denna rapport.

2. Projektets bakgrund och övergripande mål

Det framhålls ofta i debatten att Östersjöregionen är bland de få regioner i världen som har förutsättningar att bli s.k. Hot Spots för nya investeringar och tillväxt under de närmaste tio à femton åren.² Det har då också framhållits att de nya marknader som öppnar sig på andra sidan Östersjön kan komma att få stor betydelse för det svenska näringslivet och det svenska samhällets utveckling.

Ett problem som både kan lägga hinder i vägen för svenska företags förutsättningar att etablera sig på dessa nya marknader och för ett givande utbyte mellan regionens sydöstra respektive nordvästra delar är bristande kunskaper på svenskt håll om förhållandena i de forna öststaterna. Förutom kunskap om att bedriva affärer utifrån marknadsekonomisk logik är det nödvändigt att företag också har förståelse för den ekonomiska och politiska bakgrund samt kulturella arv som finns i de tidigare socialistiska länderna. Den grogrund för samarbete som finns i Sverige kan saknas på andra håll där elitiska, hierarkiska och passiverande inslag alltfjänt kan förekomma. Detta för med sig att det svenska näringslivet måste förberedas på ett annat sätt än vad som kanske är erforderligt i samband med affärsmässigt utbyte med länder inom EU eller med USA. Mot denna bakgrund har Länsstyrelsen genom denna förstudie låtit undersöka förutsättningarna för en länsövergripande satsning på ett kompetenslyft.

¹ För ytterligare information om KLÖS kontakta utbildningsdirektör Tomas Stavbom, Länsstyrelsen Stockholm.

² När Östersjöregionen/östländerna nämns i denna rapport avses Ryssland, Polen, Lettland, Litauen och Estland.

Satsningen på Kompetenslyft Öst har utgångspunkten att för att lyckas med ambitionen att i Stockholmsregionen skapa en attraktiv handels- och mötesplats mellan Västeuropa och det expanderande forna Östeuropa krävs det såväl ökade kunskaper som ändrade attityder bland medborgare och företagare i Stockholmsregionen vad avser grannländerna i öster.

För att väcka genuin nyfikenhet och locka fram människors drivkraft att själva ta tag i kunskapsbrister och slentrianmässiga attityder behövs det ett intresseväckande och pedagogiskt material. En utgångspunkt för Kompetenslyft Öst är antagandet att invånare i Stockholms län i gemen vet för lite om länderna i det forna Östeuropa. Denna studie är primärt avsedd att skapa ett underlagsmaterial för att mäta effekter av och analysera det generella resultatet av Kompetenslyft Öst. En viktig ambition därvidlag är att belysa rådande attityder och förväntningar bland medborgare i Stockholms län beträffande länderna i Östersjöregionens sydöstra del för att vid senare tillfällen kunna belysa eventuella förändringar och där så är möjligt relatera dem till insatserna genom Kompetenslyft Öst. Rapporten är bl.a. avsedd att besvara följande frågor:

- Vilka kunskaper och förväntningar har invånare i Stockholms län med avseende på Östersjöregionens nya självständiga stater?
- Vilka attityder har länets invånare till Ryssland, Estland, Lettland, Litauen och Polen?
- Vad grundas deras information på?
- Hur ser de på framtiden gällande kontakter med forna Östeuropa?

För att belysa ovanstående huvudfrågeställningar ställs ett stort antal frågor till respondenterna i undersökningen. Undersökningen är upplagd så att förutsättningar skapas att observera förändringar i kunskapsnivå och attityder över tid, både mellan och inom olika grupper av respondenter efter variabler som exempelvis utbildning, kön, ålder och bostadsort. Ambitionen bör framgent vara att försöka påvisa samband mellan insatserna i Kompetenslyft Öst och eventuella förändringar.

Föreliggande rapport är följaktligen en del av Kompetenslyft Öst. Det övergripande syftet är att kartlägga Stockholmarnas attityder, förväntningar och kunskaper med avseende på Östersjöregionen. Även företag verksamma i Stockholmsregionen kartläggs, med hjälp av intervjuer, beträffande deras kontakter, erfarenheter och framtidstro gällande nämnda region.

Fokus i undersökningens enkät del riktar sig mot vilken förklaringskraft kön, ålder, inkomst, utbildning och erfarenheter har för attityder, förväntningar och kunskap.

3. Undersökningens uppläggning och genomförande

Denna undersökning består av två delar, en medborgarundersökning som bygger på enkätutskick till ett urval av medborgare i länet samt intervjuer med utvalda företag i Stockholm.

Förarbetet skedde under våren 2001 då den enkät som ligger till grund för undersökningen konstruerades.³ Urvalet var dels ägnat att åstadkomma en generell representativitet, dels att möjliggöra en utförlig analys av de yngre åldersgrupperna. Urvalsproceduren genomfördes därför i två steg, det första där ett obundet slumpmässigt urval om 400 personer i åldersintervallet 17 till 24 år uttogs, och ett andra, där motsvarande urval om 700 personer mellan 25 och 75 år gjordes. Urvalet omfattar således 1100 personer i länet. Enkäten sändes ut under april månad 2001. Till de respondenter som inte besvarat enkäten skickades två påminnelser. Slutligen tillfrågades de som då alltså inte hade besvarat enkäten i ett sista brev varför de inte ville delta i undersökningen. Parallellt företogs intervjuer med företag i Stockholmsregionen.

Enkäten fokuserar huvudsakligen på attitydfrågor och i något mindre utsträckning på kunskapsfrågor. Detta är ett medvetet val. Det är för det första sannolikt att många kunskapsfrågor kan avhålla många från att besvara enkäten. Att få individer att uppge sin inställning till ett fenomen kan anses vara mindre kontroversiellt än att på ett uppenbart sätt få dem att avslöja sin kunskap om till exempel geografiska eller andra specifika företeelser inom de aktuella länderna. För det andra måste det framhållas att det är svårt att mäta "kunskaper" på detta sätt, framförallt gäller det svårigheten att urskilja i sammanhanget relevanta kunskaper. Härtill kommer att försöken att relatera kunskap till vissa andra egenskaper hos individerna kan bli missvisande då svaren ibland kan ha erhållits genom informationssökning. Om detta sker i stor utsträckning har inte den faktiska kunskapen avslöjats, utan kanske

³ Enkäten finns som bilaga till denna rapport.

snarare hur väl respondenterna kan söka upp källor som ger korrekta svar. Av detta skäl är kunskapsfrågor som exempelvis berör ländernas geografi och valuta insprängda mellan de attitydfrågor som kan antas vara lättare att besvara. Av samma anledning är uppgifter om respondentens inkomst och utbildning omgivna av frågor som inte berör den personliga integriteten på samma vis.

Enkäter är i sig relativt oprecisa mätinstrument framförallt genom det bortfall i svar som alltid förekommer och genom att forskaren inte har kontroll över svarsprocessen (May 1997). Men enkäter har stora fördelar då de möjliggör skapandet av underlag för statistiska beskrivningar och samband och ger tillgång till individuellt baserad information som annars inte är tillgänglig.

Attitydfrågorna kan i grova drag delas in i två kategorier. En som kartlägger respondentens framtidstro med avseende på de studerade länderna samt en annan del som har är avsedd att fastställa nuvarande inställning till länderna och företeelser knutna till dem. I början av enkäten frågas om synen på framtiden i Östersjöregionen och specifikt hur en eventuell utvidgning av EU kommer att påverka Sverige. Respondenterna kunde välja mellan alternativ som; instämmer helt, instämmer till viss del samt instämmer inte alls. Härvid skapas tre referensgrupper; en som ser en utvidgning som positiv för Sverige, en mindre positiv och en som ser negativa konsekvenser för Sverige av utvidgningen. Genom att tillfråga respondenterna hur de ställer sig till att i framtiden arbeta eller utbilda sig i dessa länder skapas en bild av hur de upplever en ökad integration länderna emellan.

Respondentens inställning eller attityd till Estland, Lettland, Litauen, Polen och Ryssland undersöktes genom att tre av 28 ord/begrepp som starkast förknippas med varje land fick anges. Tanken med frågan var att få en bild av vad de associationer som svarspersonerna har beträffande vart och ett av länderna. Orden kan grovt delas in i en positiv, en neutral och en negativ grupp.

Den positiva kategorin avbegrepp består av; exotiskt, kultur, spetskompetens, ekonomisk tillväxt, möjligheter, naturtillgångar, öppenhet och jämlikhet. Neutralabegrepp; turism, jordbruk, EU-medlem, billigt, katoliker, NATO och militär. Debegreppsom bedömts som negativa är; miljöproblem, Ignalina, könsdiskriminering, prostitution, smutsigt, problem, fattigdom, okunskap, maffia, toppstyrning, slutenhet, orättvisor och kriminalitet. Denna kategorisering är ett relativt grovt mått eftersom det i vissa fall är vanskligt att bestämt säga

om ett begrepp är positivt, neutralt eller negativt. Vissa begrepp är dessutom inte ömsesidigt uteslutande med avseende på vilken kategori de placeras i. Ett begrepp som till exempel *billigt* kan i vissa fall, beroende på respondentens åsikter och attityder samt den specifika företeelse ordet förknippas med, placeras i samtliga kategorier.

Vidare så undersöks rådande attityder i frågor där företeelser inom varje land som till exempel *miljö* och *ekonomisk utveckling* får anges på en sjugradig skala. Nivån i Sverige anges som fyra för att respondenten ska få en fast referenspunkt. Skalan är stigande och således markerar en etta att företeelsen upplevs som mycket sämre än i Sverige. På motsvarande sätt anger siffran sju att fenomenet upplevs som mycket bättre än i Sverige. Svaren färgas givetvis av hur respondenten upplever förhållandena i Sverige. Tillvägagångssättet ger emellertid en klar indikation om den relativa synen på våra grannländer i öst.

I enkäten ingår även frågor om respondentens erfarenheter av länderna i Östersjöregionen. Härigenom skapas möjlighet att undersöka huruvida attityderna till Östersjöregionen är baserade på personliga upplevelser eller ej samt på vilket sätt dessa erfarenheter påverkar attityder till länderna. Respondenterna har därför ombetts markera om de har erfarenheter från turism, arbete, utbildning eller släkt/vänner i länderna. Även frågan om eventuellt framtida intresse av turism, arbete och utbildning ställs då detta ger en bild av respondentens framtidstro och intresse. Vidare tillfrågas respondenterna vilka media som förmedlar information om Östländerna. Är det TV, radio, dagstidningar eller Internet som huvudsakligen formar respondenternas uppfattning.

Frågor om respondentens kön, ålder, inkomst, utbildning, föreningsmedlemskap och yrke finns med för att möjliggöra analyser av olika socioekonomiska faktorer påverkan på de frågor om attityder och förväntningar som sår i centrum i undersökningen. Det finns starka belägg för att de socioekonomiska skillnaderna, avseende inkomst, utbildning och yrkesställning, har påtagliga effekter för deltagandet i samhällslivet (Petersson 1998:187). Tidigare samhällsvetenskaplig forskning har belyst att kvinnor intar en mer positiv inställning än män till "mjuka" samhällsfrågor som exempelvis vård och omsorg. Män i sin tur tenderar att vara mer positiva till "hårda" områden såsom ekonomi och teknik (Ahrne, Roman & Franzén 1996:76-86). Även variabeln ålder kan bidra till att förklara resultaten. Det förefaller således vara rimligt att förvänta sig att äldre människor i undersökningen i högre grad förknippar Ryssland med begrepp som militär och slutenhet än yngre personer som inte

upplevt Sovjetunionens hegemoni i öster. Yngre personer kan i sin tur möjligen förknippa landet med begrepp som maffia och problem.

Naturligt nog är utbildning och inkomst faktorer som man ofta undersöker när medborgarnas attityder och levnadsmönster skall förklaras. Deras betydelse som förklaringsvariabler har också bekräftats i en mängd undersökningar (Ahrne, Ekerwald & Leiufrud 1995). Dessa variabler har ett visst samband sinsemellan men det är ändå av intresse att diskutera begreppen separat. Utbildning kan antas öka förståelsen inför omvärlden samt underlätta inhämtandet av relevant information. Personer med högre inkomst har oftast en bättre samhällelig förankring än personer med lägre inkomst. Detta kan bland annat visa sig i till exempel ett mer stabilt boende, mer baserat på realiserbara önskemål än förhållanden styrda av en sämre ekonomi (Larsdotter, Paavo, Persson 1999:120).

Föreningsmedlemskap har i flera studier visat sig äga viss förklaringskraft. I huvudsak så anförs det att föreningsaktiva människor lär sig att beakta olika åsikter samt att de i högre grad accepterar beslut tagna i demokratisk ordning även om de inte sympatiserar med dem (Putnam 1997). Det finns givetvis fler variabler som är intressanta att undersöka och relatera till undersökningen, men det är alltid en avvägning att anpassa antalet frågor av personlig karaktär (Lundquist 1993). Ovan nämnda variabler har valts då de har visat sig ha en stabil teoretisk och empirisk förankring samt att de svarar mot syftet med denna undersökning.

I denna rapport har respondenterna huvudsakligen kategoriserats efter ålder, kön, inkomst och utbildning. Variabeln ålder har i vissa fall brutits ned i tre kategorier; 17-24, 25-50 samt 51-75 år. Denna uppdelning är godtyckligt gjord, men i våra förutsättningar låg att särskilt fokusera på ungdomsgrupperna. Grupperna är till storleken ungefär likvärdiga vilket underlättar komparativa statistiska analyser. Kategorisering efter utbildning har gjorts efter kriteriet högsta avslutad utbildning, nämligen grundskola, gymnasieskola eller universitet/högskola. Inkomstvariabeln har i de flesta av analyserna delats i två grupper, låginkomsttagare och höginkomsttagare.

De företag som intervjuats valdes ur UC:s företagsregister. Fem kategorier valdes ut med åtta företag i varje kategori, vilket ger 40 aktuella företag i undersökningen. Här ingår mindre företag inom informationsteknik, miljöteknik, bank och finans, sjukvård och utbildning. Avsikten bakom urvalet av företag var att primärt studera mindre företag men med variation inom denna kategori vad beträffar storlek och verksamhet. Konstruktionen av

företagskategorier hade dock tyngdpunkten på presumtiva framtidsföretag genom kategorierna informationsteknik och miljöteknik, vilka kan antas finna nya marknader i de i undersökningen förekommande länderna. Även företag inom kategorin bank och finans kan förväntas söka sig till dessa marknader i framtiden.

Urvalet skedde huvudsakligen med hänsyn till antal anställda. Antagandet var att mindre företag har svårare att etablera kontakter utomlands, av flera orsaker, än större företag.

Avgränsningen i antal anställda blev i praktiken 50 stycken.

Kontakt söktes främst med företagets VD. Detta val baserades på att det främst var mindre företag som intervjuades. Antagandet var att kompetensområden inom företagen kunde vara flytande på grund av deras storlek. Det var därför rimligt att VD i alla fall skulle kunna förmedla frågorna till rätt person. Om VD inte hade möjlighet att ställa upp på intervjun ombads någon annan med kunskap inom området besvara frågorna, till exempel informationsansvarig på företaget.

På grund av svårigheter att få besökstider hos företagen i fråga valdes telefonintervjuer. Dessa frågor följde en relativt öppen frågemall. Intervjuerna gjordes med hjälp av en högtalartelefon så två personer hade möjlighet att föra anteckningar. Dessa anteckningar transkriberades samt diskuterades så att svaren uppfattats korrekt. Frågorna analyserades därefter tematiskt.

Intervjuerna syftar till att kartlägga hur företagen ser på marknaderna i Estland, Lettland, Litauen, Polen och Ryssland samt om de planerar ökad aktivitet på dessa marknader i framtiden. Om företagen hade någon affärskontakt med länderna så ställdes kompletterade frågor om hur det förhöll sig samt vilka erfarenheter det hade givit dem.

4. Urvalets representativitet

Urval avviker alltid från den population de skall vara representativa för. Befolkningsregistret som vårt urval baseras på ger oss inte möjligheter att bedöma representativiteten på något mera detaljerat sätt. Det är dock möjligt att diskutera representativiteten i relation till generell statistik för länet som helhet.

I denna undersökning besvarades 438 enkäter av de 1100 som skickats ut. Om det kartlagda bortfallet exkluderas ger det en svarsfrekvens på drygt 54%. Generellt är det svårt att bestämma en lägsta acceptabel svarsfrekvens. Det är dock så att enkätstudier alltmer lider av stort bortfall varvid allt större vikt har kommit att läggas vid urvalets representativitet visavi populationen. Enkätutskick har blivit mycket vanliga, både från företag och från forskningshåll, vilket kan ha bidragit till att minska det allmänna intresset att delta. Detta speglas till viss del i de svar som gavs av de 158 respondenter som meddelade varför de ej önskade delta i enkätundersökningen. Cirka 30% av dessa personer uppgav att de ej ansåg sig ha tid att besvara en enkät, respektive att de i princip aldrig besvarade enkäter. Drygt 12% tyckte inte att frågorna var intressanta och 26% ansåg sig inte besitta tillräcklig kunskap för att besvara frågorna.

I denna rapport bryts inte materialet ned i sådan utsträckning att svarsfrekvensen utgör ett betydande problem. Analyseras till exempel attitydfrågor och utbildningsnivå blir grupperna i varje kategori tillräckligt stora för att ge en rimligt god tillförlitlighet i resultaten. Detta ger en stabilare grund för generaliseringar som kan antas gälla i större sammanhang.

Inkomstuppgifterna i undersökningen är inte direkt jämförbara med den allmänna statistiken då respondenternas inkomst endast efterfrågades i intervaller. Skälet till detta var en farhåga att svarspersonerna skulle vara mindre benägna att svara om den exakta inkomsten efterfrågades. En jämförelse mellan medelinkomst i länet och i urvalet visar dock i grova drag på samstämmighet.⁴

⁴ Medelinkomsten per månad är i Stockholms län 14.000 kr för kvinnor och 20.500 kr för män. Medelvärde för kvinnor i undersökningen är i inkomstintervall 1,94 det vill säga mellan 10.000 och 19.999 kr/mån. Medelvärdet för män är 2,40 vilket är mellan kategori två (10.000 till 19.999 kr/mån) och kategori tre (20.000 till 29.999 kr/mån).

Variabeln kön fördelas i Stockholms län på 51,1 procent kvinnor och 48,9 procent män. Resultatet från undersökningen visar att andelen kvinnor som deltagit uppgår till 47,8 procent medan andelen män är 52,2 procent. Således är männen i undersökningen överrepresenterade men med endast ett par till tre individer. Vid framtida nyttjande av datamaterialet kan det således vara av värde att vikta materialet med avseende på könsfördelningen.

Avseende åldersfördelningen i urvalet i relation till populationen ges sämre möjligheter till jämförelser. Detta beroende på att urvalet av respondenter i undersökningen är stratifierat. Enkäten skickades till 400 individer i gruppen 17-24 år, samtidigt som 700 skickades till personer i åldersgruppen 25-75 år. Vidare utlovades dataspel till de första 100 respondenterna. Det är rimligt att anta att det påverkar svarsfrekvensen i positivt riktning bland de unga. Även här kan det således vara av värde att överväga att vikta data för framtida bruk av materialet.

Vid jämförelse mellan utbildningsnivå i urvalet visavi befolkningen i Stockholms län finner vi en relativt god överensstämmelse. I urvalet förekommer dock en överrepresentation av personer med framför allt eftergymnasial utbildning på bekostnad av respondenter med enbart grundskoleutbildning. En bidragande orsak till detta är troligtvis överrepresentationen av unga i urvalet då det i dag är vanligare med högre studier.

Tabell 4.1
Andel invånare Stockholms län (16 till 64 år) med grundskole-, gymnasie- och eftergymnasial utbildning, samt utbildning bland respondenterna i undersökningen (17-75 år) (%).

	Grundskola	Gymnasium	Eftergymnasial utb.	Uppgift saknas	Totalt
Stockholms län	19,4	45,4	32,8	2,4	100
Urval	12,3	49,1	37,2	1,4	100

Källa: Egen bearbetning utifrån SCB/USK.

5. Stockholmarnas syn på och bedömning av grannländerna i öster

Detta avsnitt behandlar inledningsvis respondenternas attityder och inställning till östländerna. Därefter följer en redovisning av de erfarenheter och kunskaper som respondenterna uppger sig ha om länderna.

5.1. Attityder gentemot östländerna

På ett generellt plan är resultaten inte uppseendeväckande och den övergripande bilden är att människor är positiva till ett närmande till våra grannländer på andra sidan Östersjön.

Endast 11% instämmer helt i påståendet att det vore en belastning för Sverige om Polen och de baltiska staterna blir EU-medlemmar. Den positiva synen förstärks dessutom av att omkring 30% anser att samtliga länder i Östersjöregionen, inklusive Sverige, kommer att gynnas om de baltiska länderna blir EU-medlemmar. Även en tredjedel anser det vara bra att den svenska arbetsmarknaden öppnas för arbetskraft från nya medlemsländer. Lite förenklat kan det påstås att mellan 10-15% av dem som deltagit i undersökningen har en negativ inställning till EU-utvidgning i öst och följaktligen en öppnare arbetsmarknad och de som anser att ökade kontakter över Östersjön innebär ökade problem är endast omkring 10%. Framtidsutsikterna uppfattas som goda då 30% av respondenterna instämmer i påståendet att möjligheterna är större än problemen i Östersjöregionen samtidigt som endast 17% intar motsatt ståndpunkt.

Så även om en stor andel av respondenterna återfinns i kategorin ”instämmer till viss del” är det dock få som är öppet negativa till ett närmande till östländerna.

Tabell 5.1.

Andel respondenter som instämmer helt i påståendena nedan, fördelat efter ålder, inkomst, utbildning och kön (%).

	Ålder		Inkomst		Utbildning		Kön	
	A	B	C	D	E	F	M	K
3a) Det vore en belastning för Sverige om Polen och länderna i Baltikum blev medlemmar i EU.	12,6	13,9	13,3	8,6	18,9	7,5	13,1	9,5
3b) Samtliga länder i Östersjöregionen, inklusive Sverige, kommer att gynnas av att dessa länder blir medlemmar i EU.	17,8	37,2	20,0	35,6	21,2	37,9	27,5	34,0
3c) Det är bra om Sveriges arbetsmarknad blir öppen för arbetskraft från nya EU-medlemsländer.	32,3	23,8	30,1	31,4	24,1	36,9	25,8	34,0
3g) Ökade kontakter över Östersjön innebär bara ökade problem för Sverige.	6,7	18,3	12,7	6,6	22,6	5,0	12,7	8,0
3i) I Östersjöregionen är möjligheterna större än problemen.	27,6	36,1	24,6	36,2	32,1	34,2	35,6	22,7

Anm. A; ålder 17-24 år, B; ålder 51-75 år, C; inkomst 0-9.999 kr/mån, D; inkomst över 20.000 kr/mån
E; grundskoleutbildning, F; högskole- eller universitetsutbildning, M; man, K; kvinna

Vissa skillnader i attityd förekommer beroende på ålder, inkomst, utbildning och kön.

Påståendet; *Det vore en belastning för Sverige om Polen och länderna i Baltikum blev medlemmar i EU* kan exemplifiera detta. I just detta fall är skillnaderna mindre beroende på ålder eller kön. Om personerna i stället kategoriseras efter inkomst och utbildning framkommer intressanta skillnader. Nästan en femtedel av respondenterna med grundskoleutbildning instämmer i påståendet ovan mot endast 7,5% av dem med högskoleutbildning. En liknande trend, om ej lika markant, syns efter gruppering beroende på inkomst då personer med hög inkomst är mer benägna att instämma i positiva påståenden än personer med lägre inkomst.

Kategoriseras svaren efter ålder framkommer vissa resultat som är värda att uppmärksamma. De yngre respondenterna är mer positiva till en öppnare arbetsmarknad än vad de äldre är, samtidigt som de äldre generellt sett är positiva till att inkludera dessa länder i EU. Kanske kan det återspegla synen på EU. Tankeväckande är dock att de äldre i mycket högre utsträckning tror att möjligheterna uppväger eventuella problem i länderna samtidigt som en

femtedel av dem tror att ökade kontakter över Östersjön innebär problem för Sverige. Det förefaller därför som att den äldsta gruppen är mer polariserad i sina åsikter än vad den yngsta är.

Kvinnorna är betydligt mer positiva till en öppnare arbetsmarknad i samband med en EU-utvidgning än männen. Kvinnorna i undersökningen tenderar dessutom att i högre grad instämna i de positivt värdeladdade påståendena än männen.

Variabeln föreningsmedlemskap visade sig för övrigt inte äga den förklaringskraft som tidigare studier visat. På grundval av den marginella betydelse denna variabel har görs ingen utförligare analys här.

I samtliga påståenden ovan är respondenter med högskole- och universitetsutbildning mest positiva till en EU-utvidgning och ökade kontakter österut. Vidare verkar de mest tveksamma till EU-utvidgning och en öppnare arbetsmarknad vara manliga låginkomsttagare med lägre utbildning. Sammantaget så verkar framför allt utbildning och kön, men även inkomst, vara de variabler som tydligast förklarar respondenternas attityder.

5.2. Vilka företeelser förknippas med respektive land?

I inledningen beskrevs hur respondenterna fick markera tre av 28 företeelser som de ansåg sig förknippa med landet i fråga. Det mest i ögonen fallande resultatet här är att respondenterna främst förknippar Ryssland, Polen och de baltiska staterna med negativa begrepp.

Tabell 5.2

De fyra vanligaste förekommande positiva-, neutrala- och negativa begreppen som förknippas med Ryssland, Polen, Estland, Lettland och Litauen (%).

<i>Ryssland</i>	Positiva	Neutrala	Negativa
	Naturtillg. 14,6	Militär 18,3	Maffia 52,3
	Kultur 14,2	Jordbruk 4,6	Fattigdom 34,0
	Möjligheter 7,1	Billigt 1,6	Miljöproblem 28,1
	Ekon. tillv. 3,9	Turism 1,1	Kriminalitet 24,2

<i>Polen</i>	Positiva	Neutrala	Negativa
	Möjligheter 21,7	Jordbruk 27,6	Miljöproblem 39,5
	Ekon. tillv. 20,1	Katoliker 25,8	Smutsigt 18,9
	Kultur 15,5	Billigt 24,9	Fattigdom 18,5
	Öppenhet 3,0	Turism 8,7	Prostitution 16,0

<i>Estland</i>	Positiva	Neutrala	Negativa
	Kultur 22,8	Billigt 35,2	Fattigdom 36,5
	Möjligheter 19,4	Turism 20,8	Prostitution 24,9
	Ekon. tillv. 15,5	Jordbruk 12,8	Miljöproblem 23,3
	Öppenhet 2,7	EU-medlem 2,3	Kriminalitet 18,3

<i>Lettland</i>	Positiva	Neutrala	Negativa
	Möjligheter 19,4	Billigt 26,9	Fattigdom 45,4
	Kultur 11,9	Jordbruk 21,0	Miljöproblem 26,0
	Ekon. tillv. 8,4	Turism 7,8	Prostitution 22,1
	Öppenhet 1,8	Katoliker 2,7	Kriminalitet 19,6

<i>Litauen</i>	Positiva	Neutrala	Negativa
	Möjligheter 19,9	Billigt 21,9	Fattigdom 47,3
	Kultur 11,9	Jordbruk 19,2	Miljöproblem 26,0
	Ekon. tillv. 6,6	Turism 4,1	Kriminalitet 18,9
	Öppenhet 1,6	Katoliker 3,9	Problem 18,9

Anm: Respondenterna har ombetts markera de tre begrepp de förknippar med respektive land. Ovanstående procentsatser visar de fyra vanligast förekommande orden i varje positiv, neutral och negativ kategori.

Som framgår av tabellerna ovan är det framför allt begrepp som möjligheter som är vanligast bland de positiva företeelserna, förutom vad avser Ryssland och Estland där naturtillgångar respektive kultur är vanligast. Företeelser av mer neutral karaktär som billigt och jordbruk

förekommer oftare än de positiva begreppen. Ryssland framstår i sammanhanget som ett land som få anser att de kan förknippa med någon positiv företeelse. Miljöproblem, fattigdom, kriminalitet och maffia är negativa begrepp som framträder. Över hälften av respondenterna förknippar Ryssland med ordet maffia. Annars är fattigdom det begrepp som är vanligast förekommande i sammanhanget oavsett land som åsyftas.

När ett enskilt begrepp som maffia betraktas utifrån ålderskategorier framgår att 53% respektive 59% av respondenterna i kategorierna 17 till 24 år samt 25 till 50 år förknippar företeelsen med Ryssland. Detta ska jämföras mot lite drygt 40% i den äldre gruppen av respondenter (51-75 år). Vidare markeras begreppet maffia oftare av personer med lägre utbildning, d.v.s. endast grundskolenivå. Kön och inkomst visar på mindre variationer. De respondenter som markerat att de förknippar Polen med miljöproblem är framför allt de två äldre grupperna (25-50 år samt 51-75 år).

Nedan exemplifieras hur associationerna fördelar sig efter socioekonomiska variabler gällande Estland och Ryssland. Som tabellen visar är andelen positiva begrepp högst bland äldre, höginkomsttagare och personer med högre utbildning. Andelen negativa begrepp påverkas inte i lika stor utsträckning av dessa variabler även om trenden är synlig.

Tabell 5.3.

Andel positiva, neutrala och negativa begrepp som förknippas med Estland fördelat efter ålder, inkomst, utbildning och kön (%).

	Ålder			Inkomst				Utbildning			Kön	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	M	K
Positiva begrepp	21,8	37,4	35,8	23,0	30,1	34,1	50,0	15,1	22,4	31,5	29,5	34,8
Neutrala begrepp	33,1	20,2	23,4	27,4	29,4	22,7	16,7	32,1	28,6	25,2	26,4	23,8
Negativa begrepp	45,1	42,4	40,8	49,6	40,5	43,2	33,3	52,8	49,0	43,3	44,1	41,4
S:a	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Anm: A; ålder 17-24 år, B; ålder 25-50 år, C; ålder 51-75 år. D; inkomst 0-9.999kr/mån, E; inkomst 10.000-19.999 kr/mån, F; inkomst 20.000-29.999 kr/mån, G; inkomst 30.000 kr/mån eller mer.

H; grundskoleutbildning, I; gymnasieutbildning, J; universitets- eller högskoleutbildning

M; man, K; kvinna

Tabell 5.4.

Andel positiva, neutrala och negativa begrepp som förknippas med Ryssland fördelat efter ålder, inkomst, utbildning och kön (%).

	Ålder			Inkomst				Utbildning			Kön	
	A	B	C	D	E	F	G	H	I	J	M	K
Positiva begrepp	22,0	23,9	30,8	17,9	26,5	26,2	33,3	18,9	21,5	32,1	25,5	24,9
Neutrala begrepp	10,6	3,7	3,4	10,4	3,7	4,5	1,7	9,4	5,8	4,9	5,5	6,1
Negativa begrepp	67,4	72,4	65,8	71,7	69,8	69,3	65,0	71,7	72,7	63,0	69,0	69,0
S:a	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Anm: A; ålder 17-24 år, B; ålder 25-50 år, C; ålder 51-75 år. D; inkomst 0-9.999kr/mån, E; inkomst 10.000-19.999 kr/mån, F; inkomst 20.000-29.999 kr/mån, G; inkomst 30.000 kr/mån eller mer.

H; grundskoleutbildning, I; gymnasieutbildning, J; universitets- eller högskoleutbildning

M; man, K; kvinna

Majoriteten av personer med lägre inkomster och enbart grundskoleutbildning förknippar länderna med negativa företeelser såsom fattigdom. Omkring 37% av respondenter med en inkomst över 20.000 kr/mån sammankopplar fattigdom med dessa länder mot 50% av respondenterna med i det lägsta inkomstintervallet (0-9.999 kr/mån).

Störst förklaringskraft till associationer mellan företeelser och länder har ålder, inkomst och utbildning.

5.3. Hur bedömer respondenterna olika samhällsområden i jämförelse med Sverige?

I enkäten har respondenterna fått ange hur de tror att utbildningssystemets kvalitet, sjukvård/välfärd, demokratisk samhällsutveckling, miljö samt ekonomisk utveckling i östländerna är i jämförelse med motsvarande områden i Sverige. Som tabellen nedan visar anser majoriteten av respondenterna att de flesta att dessa samhällsföreteelser är av låg kvalitet och sämre än liknande i Sverige.

Tabell 5.5.

Respondenternas bedömning av utbildningssystem, sjukvård/välfärd, demokratisk utveckling, miljö och ekonomisk utveckling i Estland, Lettland, Litauen, Polen och Ryssland i förhållande till Sverige (%).

	Estland			Lettland			Litauen			Polen			Ryssland		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Utbildningssystemets kvalitet	78,9	15,9	5,2	84,3	11,6	4,1	86,8	10,2	3,0	67,0	26,6	6,4	72,0	19,4	8,6
Sjukvård/välfärd	96,9	2,4	0,7	97,6	1,9	0,5	97,2	2,4	0,4	89,1	10,2	0,7	94,1	5,0	0,9
Demokratisk samhällsutveckling	83,2	15,2	1,6	92,1	7,4	0,5	91,3	7,7	1,0	76,3	21,4	2,3	95,0	4,1	0,9
Miljö	96,0	3,8	0,2	95,5	4,3	0,2	95,6	4,3	0,1	95,5	3,6	0,9	96,4	3,1	0,5
Ekonomisk utveckling	79,6	9,5	10,9	88,3	5,7	6,2	88,7	5,7	5,6	70,9	17,4	11,7	86,7	7,3	6,0
~m	86,9	9,4	3,7	91,6	6,2	2,3	91,9	6,1	2,0	79,8	15,8	4,4	88,8	7,8	3,4

Anm. A; andel respondenter som anser att samhällsområdet i fråga är mycket sämre, sämre eller något sämre än motsvarande i Sverige. B; andel respondenter som anser att samhällsområdet i fråga är likvärdigt motsvarande det i Sverige. C; andel respondenter som anser att samhällsområdet i fråga är något bättre, bättre eller mycket bättre än motsvarande i Sverige.

Utbildningssystemets kvalitet bedöms i samtliga fall vara sämre än i Sverige. Utbildningen i Polen och Ryssland anses av respondenterna vara de bästa, eller minst dåliga. Inte helt oväntat så bedöms den demokratiska samhällsutvecklingen som bäst i Polen i jämförelse med övriga länder. En orsak kan vara att Polen figurerat i media angående förhandlingarna om ett framtida EU-medlemskap. Även den ekonomiska utvecklingen anses som minst dålig i Polen i jämförelse med de andra länderna. Intressant att notera är att den ekonomiska utvecklingen genomgående bedöms som sämre än i Sverige, trots att utvecklingen går snabbt i vissa av dessa länder.

Som tabell 5.5 visar fördelar sig övervägande andel omdömen om samhällsområden i kategorin sämre än i Sverige. Möjligen fluktuerar bedömningarna efter variabler som utbildning och inkomst men med tanke på den övervägande negativa synen så är sådana fördelningar av föga förklaringskraft. Majoriteten av respondenterna, oavsett socioekonomisk status, anser att samhällsföreteelserna är mycket bättre i Sverige.

5.4. Erfarenheter av östländerna

Vad grundar då respondenterna sina omdömen på? Har de besökt dessa länder eller baseras attityder på information från släkt och vänner eller media? Som tabellen visar är det få som besökt länderna i fråga.

Tabell 5.6.

Andel respondenter som har erfarenheter av Ryssland, Polen, Estland, Litauen och Lettland genom turism, arbete, utbildning, släkt/vänner respektive inte har någon erfarenhet alls (%).

	Turism	Arbete	Utbildning	Släkt/vänner	Ingen erfarenhet
Ryssland	18,3	6,5	8,5	16,8	55,3
Polen	15,6	5,3	4,6	22,6	52,2
Estland	23,9	6,0	3,4	13,3	58,2
Lettland	7,1	3,0	2,5	3,0	77,8
Litauen	2,7	2,1	2,8	3,7	83,1

Anm. Enkätfrågan ger respondenten möjligt att ange flera erfarenheter.

Att Estland har kommit att bli ett turistmål är kanske inte helt okänt vilket kan förklara att så pass hög många respondenter uppger att de besökt landet. Värt att notera är att nästan 18% anger att de besökt Ryssland som turister. Dock har flera av dem som markerat att de har besökt släkt och vänner i Ryssland även markerar att de har besökt landet som turister. Ett liknande samband förekommer gällande Polen. Lettland och Litauen är de länder som endast ett fåtal av respondenterna har någon erfarenhet av. Majoriteten av respondenterna uppger emellertid att de inte har någon erfarenhet av länderna överhuvudtaget.

Avseende informationsinhämtning om länder i Östersjöregionen så uppger 50% att det huvudsakligen sker genom tidningar och Internet. Radio och TV står för 40%. Ungefär 30% av informationen fås av endera vänner/bekanta, turistbyrå eller bibliotek. Det förefaller därför rimligt att anta att de som inte har direkta erfarenheter av dessa länder bildar sig en uppfattning via media. Huvudsakligen tidningar, Internet och TV.

Mellan 49% och 58% av respondenterna kan tänka sig att besöka något av dessa länder som turister. Ryssland och Estland är de länder som respondenterna helst vill resa till. Litauen är det land som lägst andel av respondenterna uttrycker något intresse av att besöka. Det

förfaller inte finnas något större intresse av att arbeta i något land i Östersjöregionen. Endast omkring 10% kan tänka sig den möjligheten. Även intresset av att studera i Östersjöregionen är mycket litet. Siffrorna pendlar mellan 2% och 4,8% beroende på vilket land som avses. Sammantaget verkar det som om respondenterna hyser störst intresse för Ryssland och Estland.

5.5. Kunskaper om östländerna

För att skapa en bild av hur kunskaperna om våra grannländer förhåller sig fick respondenterna para ihop länderna i undersökningen med respektive lands valuta, huvudstad och invånarantal.

Att para ihop huvudstäder med länder tycks inte möta några större hinder. Mellan 92% och 99% visste vilka huvudstäderna i Estland, Polen och Ryssland är. Något tiotals procentenheter färre kunde namnen på Litauens och Lettands huvudstäder. Kunskaperna om valuta visade sig vara något sämre än de geografiska kunskaperna. Respondenterna hade lättast att känna igen valutorna i Ryssland och Polen (c:a 90% uppgav rätt svar). Omkring 70% av respondenterna kunde utan problem ange valutorna i övriga länder. Svårast hade de dock att ange rätt invånarantalet i de i undersökningen förekommande länderna. Åtta alternativ förekom här mot endast fem alternativ i de tidigare frågorna, vilket kan ha bidragit till att andelen korrekta svar var låg. Tanken med att erbjuda fler alternativ var dock att eliminera uteslutningsmetoden då det råder stor skillnad mellan ländernas invånarantal. Polen var det land som störst andel respondenter kunde uppges korrekt invånarantal för (46%) mot endast 26% för Estland.

Skillnader i kunskapsnivå beroende på socioekonomisk grupp följer inte gängse mönster såtillvida att små skillnader förekommer beroende på utbildning. Inga nämnvärda skillnader förekommer i kunskap om vare sig geografi eller invånarantal. Kunskapen om valutor är dock bättre hos respondenter med högre utbildning. Inte heller inkomst visar på några anmärkningsvärda skillnader i kunskaper.

Den variabel som, något oväntat, visar på störst avvikelser är ålder. Den äldsta ålderskategorin har genomgående bättre kunskaper än den yngsta. Mindre skillnader förekommer dock mellan åldersgrupperna avseende kunskaper om huvudstäder. Andelen rätt svar om valutor är genomgående omkring 10 procentenheter högre hos den äldsta gruppen i

jämförelse med den yngsta. Dessutom är andelen rätta svar avseende invånarantal dubbelt så hög hos den äldsta kategorin.

Inte helt oväntat så finns det ett visst samband mellan kunskaperna om ett land och det intresse som uttrycks för det. Kunskaperna om Litauen och Lettland är något begränsade samtidigt som de är de länder som verkar vara minst attraktiva för respondenterna att besöka. Sambandet kan vara en slump men det är rimligt att anta att kunskapsinhämtning kan vara av mindre vikt då det rör sig om mindre intressanta företeelser. Samtidigt kan sambandet vara omvänt. Intresset kanske kan väckas om kunskaperna blir större?

6. Företagen och deras relation till grannländerna i öster

I följande avsnitt presenteras olika företags erfarenheter av och syn på handel och samarbete i Östersjöregionen. Av 40 kontaktade företag kunde 30 intervjuer ligga till grund för mer ingående analyser om kontakter och inställning till företagande i öststaterna. Vidare granskas attityder hos de respondenter som uppgivit sig vara egna företagare i enkätundersökningen.

6.1. Vilka erfarenheter har företag av affärer i Östersjöregionen?

Endast fyra företag hade affärsförbindelser med något av länderna. Dessa företag var jämt spridda över företagskategorierna. Inget utbildningsföretag var dock aktivt i de undersökta länderna i regionen. Endast två företag var aktiva på den lokala marknaden i bemärkelsen att de exempelvis var delägare i eller hade egna anläggningar i något av länderna. Övriga företag idkade huvudsakligen handel genom export eller import. För övrigt var de företag som hade affärsförbindelser i majoritet av fallen nyligen inlemmade i betydligt större företag. De omdömen som dessa företag hade om samarbetet var dock intressanta. Samarbetet på den lokala marknaden upplevdes som byråkratisk och stelbent. Mutor var enligt dessa företag ingen ovanlighet, framförallt inte i Ryssland. Produktiviteten ansåg generellt sett vara lägre än i Sverige. Dessa företag ansåg vidare att det rådde stora skillnader i affärsmentalitet jämfört med Sverige.

Varför är då kontakterna över Östersjön så få? Svaren skiftade lite beroende på vilken typ av företag som tillfrågades. IT-företagen ansåg att det var viktigare att expandera i Västeuropa och USA. Först när dessa kontakter var väl fungerande kunde det vara intressant att blicka österut. I flera fall uppgav de även att det primärt var av intresse att först skaffa en stabil grund i Sverige. IT-konsulter men framför allt utbildningsföretag uppgav som regel att de inte såg några hinder att etablera sig på östra sidan av Östersjön, exempelvis i Ryssland, men de uppgav att de huvudsakligen arbetade på uppdragsbasis och styrdes av var kunderna fanns. Oftast fick de uppdrag genom att gamla kunder rekommenderade dem. Det är därför rimligt att anta att om fler svenska företag var aktiva i Baltikum, Polen och Ryssland så skulle det generera ”spinoffeffekter” i form av ökade uppdrag för IT-konsulter och utbildningsföretag. Majoriteten av sjukvårdsföretagen uppgav att de överhuvudtaget inte hade funderat på att göra

affärer utanför Sveriges gränser. Antingen ansåg de sig vara för små eller att deras tjänster inte hade någon marknad utanför Sverige. Huruvida det senare påståendet var något som de undersökt närmare framkom dock inte.

Även de flesta av företag inom miljöbranschen som ingick i undersökningen ansåg sig vara så specialiserade att de inte bedömde det som lönsamt att arbeta utanför Sveriges gränser. Också här angavs skäl som att det var viktigt att etablera sig inom landet först innan tankar på expansion utomlands skulle kunna ta form.

Företagen ansågs sig vara väl underättade om de förutsättningar som råder för affärer i staterna på östra sidan av Östersjöregionen. Endast fem företag gav instämmande svar på frågan om de kunde tänka sig att deras affärsförbindelser skulle kunna utvecklas om de fick mer information om bl.a. affärsklimat i öststaterna.

Hälften av företagen skulle dock överväga sin affärsstrategi om EU utvidgas österut, oberoende om de i dagsläget har några affärskontakter med östländerna eller ej.

6.2. Egna företagens förhållningssätt till östländerna

Då respondenter som är egna företagare jämförs med förvärvsarbetande respondenter visar det sig att den senare gruppen inte är lika positiv till att EU utvidgas österut och att arbetsmarknaden öppnas för utländsk arbetskraft. Detta visas av att 39% av de egna företagarna instämmer i påståendet; *Det är bra om Sveriges arbetsmarknad blir öppen för arbetskraft från nya EU-medlemsländer*. Detta kan jämföras med att 29% av de förvärvsarbetande instämmer. Dessutom anser 49% av företagarna och 31% av vanliga anställda att det är till nytta för Sverige att EU utvidgas österut. Vidare tror 46% av företagarna att Stockholm kommer att bli ett ekonomiskt centrum i Östersjöregionen mot 31% av de förvärvsarbetande.

Förutom att företagarna är positivt inställda till en öppnare arbetsmarknad är de även mer lockade av tanken att själva arbeta i något av östländerna än vad vanliga löntagare är. 24% av företagarna kan tänka sig att arbeta i Polen och 19% kan tänka sig att arbeta i Estland. Detta ska jämföras med en knapp tiondel av övriga respondenter.

Synen på tillståndet i östlänterna på olika samhällsområden i förhållande till Sverige skiljer sig mellan de två grupperna egna företagare och anställda som tabellen nedan visar.

Tabell 6.1.

Andel egna företagare och anställda som anser utbildningssystemets kvalitet, demokratisk samhällsutveckling samt ekonomisk utveckling i Estland, Lettland, Litauen, Polen och Ryssland vara likvärdig eller bättre än i Sverige (%).

	Estland		Lettland		Litauen		Polen		Ryssland	
	Företag.	Anst.	Företag.	Anst.	Företag.	Anst.	Företag.	Anst.	Företag.	Anst.
Utbildningssystemets kvalitet	16	23	8	15	6	14	29	32	20	29
Demokratisk samhällsutveckling	14	17	6	8	9	8	29	22	3	6
Ekonomisk utveckling	34	18	20	10	14	10	31	12	20	13

Siffrorna ska tolkas med viss försiktighet då de egna företagarna endast utgör 37 stycken av samtliga respondenter till skillnad från de anställda som är drygt 200 stycken. Dessutom så anser majoriteten, oavsett yrke, att samtliga samhällsföreteelser är sämre än i Sverige. Mest negativ utveckling bedöms Lettland, Litauen och Ryssland ha. Värt att poängtera är att både utbildningssystemets kvalitet och den demokratiska samhällsutvecklingen anses som lika god eller bättre än i Sverige av vanliga anställda än av egenföretagare. Liknande avvikelser återfinns, med undantag av Polen, när demokratisk samhällsutveckling granskas. Den stora skillnaden mellan grupperna är de egna företagarnas något större tilltro till den ekonomiska utvecklingen.

7. Några reflektioner över undersökningens resultat

Redan de mycket översiktliga resultat som tagits fram i denna rapport antyder centrala problem vad avser ett rikare och mer förutsättningslöst utbyte mellan länderna på ömse sidor om Östersjön. På den positiva sidan kan man se att det råder en mycket optimistisk syn på östländernas inträde i EU. Denna optimism bland respondenterna motsvaras dock varken av rika erfarenheter av länderna eller av en hög skattning av deras förutsättningar. En överväldigande negativ bild framträder när respondenterna skall förknippa olika värderande begrepp med de olika länderna. Också ifråga om bedömning av tillståndet i dessa länder med avseende på utbildning, hälsovård etc. är bilden mycket negativ. Det bör dock understrykas att erfarenhet av och kunskap om faktiska förhållanden tycks sammanfalla med en mera modifierad bild av länderna i östra delen av regionen. Det talar för att ökad information kan skapa en mera positiv och sannolikt också en mera realistisk syn, vilket torde främja beredvilligheten att satsa på en konstruktivt samarbete mellan väst och öst i regionen. Nedan summeras några av de resultat vi redovisat i ovanstående tabellpresentationer:

Generella resultat

Den empiriska redovisningen kan sammanfattas i några huvudpunkter. Dessa punkter är de som tydligast framkommit i undersökningen och som kan antas vara av vikt att undersöka mer ingående.

- **Socioekonomiska förklaringsvariabler**

Samtliga socioekonomiska förklaringsvariabler som undersöks visar på skillnader i mer eller mindre utsträckning.

Utbildningsnivå, inkomst och kön förefaller vara de variabler som visar på de största skillnaderna i undersökningen även om andra variabler kan förklara vissa skillnader.

Framförallt är detta framträdande gällande attityder. Kvinnor intar med all tydlighet en mer positiv inställning till de positivt värdeladdade påståendena i förhållande till männen. Utbildningsnivån uppvisar skillnader på ett flertal områden. Exempelvis så är respondenter med högskole- och universitetsutbildning klart mer positiva till en EU-utvidgning och ökade kontakter österut än personer med endast grundskoleutbildning. Vidare förefaller de mest tveksamma till en utvidgning av EU österut vara manliga låginkomsttagare med lägre utbildning.

- **Positiv inställning till östlig utvidgning**

Det inledande avsnittet i undersökningen, med olika påståenden om östländerna, har visat att de tillfrågade i allmänhet har en positiv attityd till ökat samarbete österut. Detta gäller framför allt respondenter med högre utbildning och inkomst samt kvinnor. Dessa respondenter tror också på framtida möjligheter för länderna omkring Östersjön mer än problem samt är positiva till ökad utvidgning av den europeiska unionen.

- **Bedömning av tillståndet på olika samhällsområden i Ryssland, Polen och Baltikum**

Majoriteten av respondenterna anser att tillståndet på olika samhällsområden såsom utbildningssystemet, sjukvård/välfärd, demokratisk samhällsutveckling, miljö samt ekonomisk utveckling är betydligt sämre än i Sverige.

Dessa omdömen grundar sig i mycket liten utsträckning på faktiska upplevelser från grannländerna i öster då en övervägande del av respondenterna uppger att de inte har någon erfarenhet från besök i länderna i fråga. Kunskapsnivån om länderna i Östersjöregionen förefaller dock vara bättre bland de äldre än de yngre respondenterna. Det finns dock ett stort intresse av att besöka östländerna, framför allt Ryssland och Estland.

I vilken utsträckning media påverkar attityder och formar åsikter är naturligtvis omöjligt att uttala sig om. Det är dock ett rimligt antagande att dess inverkan är betydande.

- **Negativa associationer**

De allmänna associationer som respondenterna ombads göra avseende respektive länder uppvisar en klar övervikt för de negativa begreppen. Vanligt förekommande begrepp var till exempel fattigdom, kriminalitet och miljöproblem. Bland de positiva återfanns möjligheter, naturtillgångar och kultur. Regelbundet förekommande begrepp av neutral karaktär var begrepp såsom billigt och jordbruk.

Variabler som inkomst och utbildning, men i viss mån ålder, påverkar associationerna. Respondenter med högre utbildning och inkomst väljer oftare positiva begrepp än respondenter med lägre inkomst och utbildning. Sambandet är även synligt avseende andel negativa begrepp beroende på socioekonomisk grupp.

- **Få företag aktiva i östländerna**

Mycket få av de undersökta företagen har samarbete eller kontakter med östländerna. Orsakerna till detta är flera. Företagen var ofta små med inriktning på den lokala svenska marknaden. Andra företag ansåg det inte lönsamt att söka sig utanför Sverige eller att andra marknader än Baltikum, Ryssland och Polen var betydligt viktigare. Vissa företags kundkontakter grundades på uppdragsbasis vilket innebar att de styrdes av var uppdragsgivaren var verksam. Företagen i undersökningen ansåg sig överlag ha fullgod information om marknader och affärsklimat i östländerna. Östersjöregionen skulle enligt ett flertal företagare bli betydligt mer intressant om en utvidgning av EU skedde.

8. Litteratur

Ahrne, Göran; Ekerwald, Hedvig; Leiulfssrud, Håkon. 1995. *Klassamhällets förändring*. Studentlitteratur. Lund.

Ahrne, Göran; Roman, Christina; Franzén, Mats. 1996. *Det sociala landskapet – en sociologisk beskrivning av Sverige från 50-tal till 90-tal*. Korpen. Göteborg.

Hellevik, Ottar. 1996. *Forskningsmetoder i sociologi och statsvetenskap*. Borås

Holme, Idar Magne – Solvang, Bernt Krohn. 1997. *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Studentlitteratur. Lund.

Larsdotter, Jobs Maria; Paavo, Annelie; Persson, Maria. 1999. *Medborgarinflytande och lokalt självstyre på Järvafältet*. Lundmark, Mats. Molinas, Irene (red.). *Samhällsgeografiska studier på Järvafältet 2/99*. Umeå.

Lundquist, Lennart. 1993. *Det vetenskapliga studiet av politik*. Studentlitteratur. Lund.

May, Tim. 1997. *Social Research, Issues, Methods and Process*. Open University Press Philadelphia.

Petersson, Olof. 1998. *Svensk Politik*. Norstedts Juridik. Stockholm.

Putnam, Robert. 1997. *Den fungerande demokratin. Medborgarandans rötter i Italien*. Stockholm.

Other Publications from Södertörns högskola Södertörn Academic Studies

This series is mainly composed of monographs and anthologies presenting the final results of research projects at Södertörns högskola. The series is open to all fields of research and to all disciplines but, since a very large share of the research conducted at Södertörn deals with the Baltic region, the series is also to a large extent devoted to social, political, economic, and cultural developments in the countries around the Baltic Sea.

- No 1** *Nachbarn im Ostseeraum unter sich. Vorurteile, Klischees und Stereotypen in Texten.* Helmut Müssener & Frank-Michael Kirsch (eds.) 2000.
- No 2** *Russian Reports: Studies in Post-Communist Transformation of Media and Journalism.* Jan Ekecrantz and Kerstin Olofsson (eds.) 2000.
- No 3** *Society, Towns and Masculinity. Aspects on Early Modern Society in the Baltic Area.* Kekke Stadin (ed.) 2000.
- No 4** *Die Inszenierte Stadt. Zur Praxis und Theorie kultureller Konstruktionen.* Bernd Henningsen et al. (eds.) 2001.
- No 5** *Jews and Christians in Dialogue II: Identity, Tolerance, Understanding.* Michal Bron (ed.) 2001.
- No 6** *Nachbarn im Ostseeraum über einander. Wandel der Bilder, Vorurteile und Stereotypen?* Frank-Michael Kirsch et al. (eds.) 2001.
- No 7** Birgitta Almgren. *Illusion und Wirklichkeit. Individuelle und kollektive Denkmuster in nationalsozialistischer Kulturpolitik und Germanistik in Schweden 1928-1945.* 2001.
- No 8** *The Unknown Sorokin: His Life in Russia and the Essay on Suicide.* Denny Vägerö (ed.) 2002
- No 9** *Collusion and Resistance: Women Writing in English.* Kerstin W. Shands (ed.)
(Also No 1 in the series English Studies)

Distribution in Sweden

Distribution: Almqvist & Wiksell International. The books may be purchased by private individuals, institutions and companies from their nearest bookstores. Direct orders can be placed on Akademibokhandeln's website: www.akademibokhandeln.se (link)

Orders from distributors should be sent to: Seelig kundtjänst, Box 1308, SE-171 25 Solna
Phone: 08 62 44 610 Fax: 08-885 87 58, E-mail: kundtjanst@seelig.se

International distribution

Distribution: Almqvist & Wiksell International. Please send your orders to:
Akademibokhandeln City, Almqvist & Wiksell International, Box 7634, SE-103 94 Stockholm
E-mail: export@city.akademibokhandeln.se

Other Publications from Södertörns högskola Working Papers

- 1/99** *Menschen, Medien, Metropolen – Arbeitsbegriffe*
- 2/99** *Zum Deutschlandbild in Schweden.* Frank-Michael Kirsch
- 1/00** *Lyckliga dilettanter eller kompetenta affärsstrateger?* Karl Grätzer & Markus Box
- 2/00** *Testing for Market Powering the Swedish Banking Oligopoly.* Gabriel Oxenstierna
- 3/00** *Russian Political Science: On Regional Politics / An Overview.* Elena Belokurova.
- 4/00** *Place and Space Explorations by "the Swans" research group.* Karl-Olov Arnstberg (ed.)
- 1/01** *Central European Mosaic: Polish and Ukrainian Political Spaces Compared.* Tomasz Zarycki.
- 2/01** *Von harmlosen Märchenwesen und Powerfrauen. Zwei Beiträge zur Frauenpopulärliteratur der Jahrhundertwende und der Gegenwart.* Gunnar Müller-Waldeck & Christine Frisch.
- 1/02** *Social Cooperatives in Sweden: Etudes in entrepreneurship.* Yohanan Stryjan.
- 2/02** *Ett demokratiskt experiment. Ronna och Geneta, Södertälje kommun.*
Utvärderingen av Storstadssatsningen: Arbetsrapport 1. Jonas Lindström.
- 3/02** *Organiseringen av Storstadssatsningen i Haninge. Jordbro – första året.*
Utvärderingen av Storstadssatsningen: Arbetsrapport 2. Ali Hajighasemi
- 4/02** *Huddinge kommun.*
Utvärderingen av Storstadssatsningen: Arbetsrapport 3. Carina Axelsson och Jenny Nilsson.
- 5/02** *Vi och våra grannar – stockholmarnas förhållningssätt och kunskap om de baltiska staterna, Polen och Ryssland.*
As from this issue, the working papers are available on our web site www.sh.se